

Egy kártyaműszóról. — SOMOGYI BÉLÁnak „A magyar kártyanyelv szókincse” című művét (NytudÉrt. 134. sz., Bp., 1990.) olvasgatva feltűnt, hogy a *kutyakefe* kifejezés nem szerepel benne. A hiányon azért csodálkoztam, mert mint régi és ma is gyakorló kártyás a műszót jól ismerem, minden általam űzött kártyajátékban közönséges használatával találkoztam. Akkor szoktuk mondani, ha egy-egy kártyaosztás lejátszása után az eredmény történetesen döntetlen, azaz senki nem fizet semmit (ami után jobb helyeken *dupla kör* = egy osztáskörben dupla értékben számított játékok sora szokott következni). Gondolván, hogy mivel SOMOGYI nem ismeri vagy legalábbis említésre érdemesnek nem tartja, talán mégsem általános használatú, ezért szűkebb kártyapartnereim kivül, más kártyás ismerőseimnél is utána érdeklődtem a dolognak. Lényegében mindenkitől igenlő feleletet kaptam: ismerik, használják, teljesen egyértelműen a fentebb jelzett jelentéssel. Való igaz viszont, hogy szótározva alig van, megjelent szótáraink közül csak az ÚMTsz.-ben találtam meg: *kutyakefe* 'kártyázáskor annak kifejezésére, hogy a játékosok egyenlően állnak'.

Pedig, hogy a szó nem új, annak nyoma van az Akadémiai Nagyszótár kéziratos anyagában, *kutyakefe* címszó alatt így: „1876: véletlenül csak *kutyakefélés* volt (ez a műkifejezés azt teszi, hogy se a játészó, sem az ellenpár nem vesztett és nem nyert) (Bulla J.: Humoros elb. 17)”. Az adat világosan jelzi, hogy legalábbis a múlt század második felétől a kártyások közt már ismert volt, feltehetően már akkor is kissé humoros-élcés stílárissal, ami még ma is hozzá tapad.

A kifejezésnek az átlagos magyar nyelvérzék szerint láthatólag semmi értelme. A *kutya* és a *kefe* köznyelvi jelentéseiben nem hordoznak olyan tartalmat, amelyik a kérdéses kártya-

műszó jelentéseit magyarázná, s összetételük szűkítő értelme nem utal ilyesmire. — Két körülményre viszont fel kell figyelnünk. Az egyik az, hogy a *kutyá*-nak önmagában is van a kártyanyelvhez köze; a *kutya*, *kutyázik* egyfajta kártyajátékra, illetőleg annak úzására utaló elnevezés, és ami ennél is lényegesebb: az ebben a játékban vesztesnek is a titulusa, sőt az ott fizetésül alkalmazott bankjegynek is a neve (l. Somogyi i. m. 33; vö. még TESz. *kutya* a.). Itt a vesztesre való utalásban nyilván a *kutya* becsmérő értelme játszhat szerepet, a bankjegyre meg talán csak másodlagosan, metonimikusan ment át a szó. — A másik figyelemre méltó körülmény, hogy az általunk tárgyalt műszó első előfordulása a *kefélés* utótagot tartalmazza, ami a kifejezésünkben levő *kefé*-nek esetleg elvonásos voltát sejtetheti.

Könnyen lehetséges, hogy a *kutyakefe* létrejöttében az említett kártyajáték egy fajtáját, még inkább az abban való vesztes személyét vagy a fizetés eszközét jelölő *kutyá*-nak volt valamiféle gondolatvezérlő szerepe. Úgy tudniillik, hogy a vesztes, illetőleg a fizetés fogalmának a kutyához mint állathoz való kapcsolását indukálhatta. Ennek bizonyításához persze arra lenne szükség, hogy ha a *kutyakefe* vagy *kutyakefélés* létrejötté a *kutya*-játékban történt volna, s onnan ment volna át a kifejezés a többi kártyajátékra. Ezt azonban, sajnos nem tudjuk tényleges nyelvi adatokkal alátámasztani. Mint ahogy a *kefe*, *kefélés* konkrét értelme alapján nem tudunk mit kezdeni az utótagnak a *kutya* előtaghoz való szemantikai viszonya tekintetében sem.

Úgy vélem, hogy ha a *kutya* indukáló szerepe fenn is foroghat kérdéses kifejezésünk születésében, az összetétel sokkal közvetlenebb, képszerűbb, természetesebb valóságtartalomhoz kapcsolódik. Anélkül, hogy szegény megboldogult BERNÁTH BÉLA etimológiai eszmévilágához kívánnék véleményemmel kapcsolódni (ezt eddig sem tettem, és ezután sem fanyalodom rá), a kifejezés *kefélés* : > *kefe* utótagjában obszcén tartalmú, de persze tréfás-melioratív szándék szülte jelentést vélek fölfedezni. Aki a természetben meg az állatok világában egy kicsit is jártas, az nyilván észrevehette, hogy a kutyák közösülésük után gyakran nem tudnak szétválni, s bár ellenkező irányban igyekeznének, egymást nemigen tudják elhúzni, legfeljebb ide-oda ráncigálni — állatorvosi vélemény szerint egyszerű biológiai okok miatt. Valószínű, hogy a kártyások argó-szintű tréfás szóalkotó kedve, a férfi huncutkodás e kép nyelvi vetületével kapcsolta — talán a *kutya* kártyajáték szemantikai belekombinálásával — az ártatlan kutyákhoz a sem erre, sem arra el nem dült, döntetlen jellegű kártyaeredményt. A kifejezést aztán — melioratív jellege révén — már „jobb” kártyakörökben is nyugodtan lehetett használni.

Meg kell jegyezni, hogy ha e magyarázat jó, akkor a *kefél*-nek nyilván argóbeli keletkezésű, de ma már szélesebben elterjedt obszcén jelentése legalább a múlt század közepéig megy vissza indulásában; a TESz. azonban — a ZOLNAY—GEDÉNYI-féle argó szógyűjtemény alapján — csak e század elejéről ismeri. Ez utóbbi tény azonban, ismerve az argó-szavaknak az írásbeliségben való lappangásos életét, aligha lehet a *kutyakefe* itt felhozott magyarázatának akadály. Persze aki jobbat tud rá, majd megírhatja.

KÖ BENEDEK